

MARCUS LICINIUS CRASSUS (M.Ö. 112-53)'UN SURIYE VALİLİĞİ VE BÖLGESEL GÜÇLER

Doç. Dr. Mehmet KURT
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
mehmetkurt@kmu.edu.tr

Öz

İlk Roma-Parth ilişkisi, M.Ö. I. yüzyılın başlarında Roma'nın Kilikya valisi Sulla ile Parth elçisi Orobazos'un görüşmesiyle başlamıştır. Söz konusu görüşmede Fırat Nehri, iki ülke arasında sınır olarak kabul edilmiştir. Bu sınır, karşılıklı çıkarlar doğrultusunda kararlaştırılmış olan sembolik bir sınırdır. Romalılar ile Parthlar arasındaki ilişkilerin ilk kez savaşa dönüşmesi ise L. Licinius Crassus'un Suriye valiliğine atanması sonucu gerçekleşmiştir. Bazı ufak tefek anlaşmazlıklarla devam eden başarılı ilişkiler dönemi, Crassus'un bu başarısız girişimiyle sona ermiş, Roma-Parth ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır.

Crassus'un Parth seferi, M.Ö. 53 yılında Carrhai (Harran)'de aldığı yenilgi sonucu, Roma için büyük bir felaketle sonuçlanmıştır. Parth seferinin başarısızlığı ve Carrhai yenilgisi, Crassus'un askeri alandaki yetersizliği, sefer sırasındaki aceleci kararları, bölge coğrafyası konusunda bilgisinin eksik olması, Parthlar konusunda ideal ve program eksikliği gibi birçok nedene bağlanmıştır. Ancak bütün bunların yanında Crassus'un yenilgisinde bölgesel güçlerin de önemli rolü olmuştur. İşte bu çalışma, Antik kaynaklar ve modern literatür ışığında Crassus'un Suriye valiliği ve Parth seferi hakkında genel bir değerlendirmeyi içermektedir. Crassus'un Parth seferi ve özellikle Carrhai'de almış olduğu yenilgiyi hazırlayan başlıca sebepler analiz edilerek, söz konusu yenilgide bölgesel güçlerin rolüne dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Roma, Parth, Suriye Eyaleti, Crassus, Carrhai Savaşı.

SYRIAN GOVERNORSHIP OF MARCUS LICINIUS CRASSUS (B.C. 112-53) AND REGIONAL POWERS

Abstract

The first Rome-Parth relationship started with the meeting of Sulla, Cilicia governor of Rome and Orobazos, the ambassador of Parth at the beginning of 1st century B.C. In the aforementioned meeting, Euphrates River was accepted as the frontier between two countries. This frontier was a symbolic frontier that was agreed upon in line with mutual interests. While the fact that the relationships between Romans and Parthians turned into war for the first time took place as a result of assignment of L. Licinius Crassus to Syrian Governorship. The period of peaceful relationships, which continued with some minor conflicts, ended with this unsuccessful attempt of Crassus and a new period started in Rome-Parth relationships.

Parthian excursion of Crassus was concluded with a big calamity for Rome as a result of the defeat he had in Carrhai (Harran) in B.C.53. The failure of Parthian excursion and Carrhai defeat was attributed to many reasons such as inability of Crassus in military field, his impetuous decisions during the excursion, his lacking knowledge about the geography of the region, lack of ideal and program on Parthians. However, apart from all these, regional powers also had an important role in defeat of Crassus. Here, this study includes a general review about Syrian governorship of Crassus and his Parthian excursion in the light of ancient sources and modern literature. Analyzing the Parthian excursion of Crassus and especially the primary reasons causing the defeat in Carrhai, the role of regional powers in the aforementioned defeat will be pointed out.

Keywords: Rome, Parth, Syrian Province, Crassus, Carrhai War.

GİRİŞ

Bilindiği üzere III. Antiokhos'un Roma karşısında aldığı ağır Magnesia yenilgisi (M.Ö. 190) ve ardından imzalamak zorunda kaldığı Apameia Barışı (M.Ö. 188) ile büyük kayıplara uğrayan Seleukoslar Devleti, git gide zayıflamıştır. Bu durumda batıyı temsil eden Roma Cumhuriyeti ile doğunun temsilcisi durumunda olan Parthlar karşı karşıya gelmişlerdir (Mutafian, 1988: 185). İlk Roma-Parth ilişkisi ise muhtemelen M.Ö. 92 yılında¹ Roma'nın Kilikya valisi Sulla aracılığıyla başlamıştır. Roma üstünlüğü düşüncesinin ilk belirtisi olarak kabul edilen (Lerouge, 2007: 44) Sulla-Orobazos görüşmesinde Fırat Nehri'nin iki ülke arasında sınır olması kararlaştırılmıştır (Syme, 1995: 87; Kaya, 1999: 416 dn. 45)². Ancak muhtemelen Mithridates savaşları, Roma ve Parth elçilerini bir kez daha antlaşmaya zorlamıştır. Romalı komutan Lucullus'un Fırat'ı Romalılar ve Parthlar arasında sınır olarak tanımasıyla sözlü olan Sulla-Orobazos antlaşması da meşrulaştırılmıştır. Aradan geçen çeyrek yüzyıla yakın bir sürede ise Parthlarla Romalılar arasındaki ilişkiye dair bir bilgiye rastlanmamıştır (Kaya, 2005: 170).

M.Ö. 69'da Lucullus ve daha sonra M.Ö. 66'da Pompeius Magnus da Parthlarla ilişki kurmuşlardır (Lerouge, 2007: 49). Suriye ise M.Ö. 63 yılında Pompeius'un doğuda yapmış olduğu düzenlemeler çerçevesinde eyalet haline getirilmiştir (Wolski, 1977: 396 vd.)³. M.Ö. 63 yılından M.S. 270 yılına kadar Roma eyaleti olarak kalmış⁴ olan Suriye, Roma'nın doğuya Parth ülkesine doğru yayılmasında büyük bir rol oynamıştır. Öyle ki Suriye, bir Parth eyaleti olan Mezopotamya'ya karşı hareket eden Roma birliklerinin toplandığı merkezdi (Dobiaš, 1931: 215 vd.). Ayrıca tersine Parth tehdidinin sürekli arttığı dönemlerde Suriye, Roma'nın doğu sınırında Parthlara karşı bir kalkan işlevi görüyordu (Mutafian, 1988: 209). Ama bu askeri öneminin yanında muhtemelen Roma topraklarının bir parçası olarak düşünülmemiş olan Suriye Eyaleti, Doğu Akdeniz'i elde tutmak için önemli bir merkez olup, stratejik önemini özellikle coğrafi konumuna borçlu olmuştur. Çünkü Suriye; Mısır, Afrika ve Asya arasında bir köprü durumunda idi (Wolski, 1977: 396).

Daha önce de belirtildiği üzere Sulla ve Pompeius dönemlerinden beri Roma ve Parth imparatorluklarının sınırı, iki tarafın karşılıklı rızasıyla Fırat Irmağı olarak tespit edilmişti (Arnaud, 1998: 13)⁵. Roma-Parth sorununun temeli ise

¹ Sulla ve Parth elçisi Orobazos arasındaki görüşmelerin tarihi için genellikle M.Ö. 92 yılı kabul edilmektedir (Kaya, 1999: 415). Ancak M.Ö. 96 (Badian, 1959: 279 vd.; Liebmman-Frankfort, 1969: 167 vd.; Wolski, 1977: 407) ve M.Ö. 94 (Sherwin-White, 1977: 173 vd.; 1984: 110-111) tarihleri de önerilmektedir. Bu konuda detaylı bilgi için ayrıca bkz. Will, 1982: 452-453; Mutafian, 1988: 185 vd.

² Antik kaynaklarda Sulla'nın Parth kralının elçileriyle yapmış olduğu görüşme konusunda ayrıca bkz. Appianos, *Mithridates* 57; Plutarkhos, *Sulla* 5.3-6; Paterculus 2. 24. 3; Strabon XII 1.27.

³ Suriye'nin Romalılar tarafından eyalet haline getirilme süreci ve sebepleri konusunda detaylı bilgi için bkz. Dobiaš, 1931: 235 vd.

⁴ Bu dönemdeki Suriye valilerinin listesi ve valilik yılları için bkz. Rey-Coquais, 1978: 62-67.

⁵ Roma-Parth ilişkilerinde Fırat Nehri'nin jeopolitik önemi ve uzun süre bu iki büyük güç arasında geleneksel sınır oluşturması konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldırım, 2012: 45-64.

Pompeius'un Armenia'yı ele geçirerek yönetimini Roma'ya bağlı bir kral olan Genç Tigranes'e bırakması sonucu atılmıştır. O halde ilk Roma-Parth anlaşmazlığı, özünde Roma Cumhuriyeti ve Parth Krallığı arasındaki sınır meselesine dayanmaktadır (Kaya, 2004: 77). Ancak Suriye'nin Pompeius tarafından bir Roma eyaleti haline getirilmesinden, Vespasianus'un imparatorluğundan kısa bir süre öncesine kadar Fırat üzerinde ne Romalılardan ne de Parthların kalıcı bir askeri varlığının olduğuna dair bir kanıt da bulunmamaktadır. Bu da Fırat'ın aslında o dönemde sembolik bir sınır olarak düşünüldüğünü göstermektedir (Edwell, 2008: 9). Hâlbuki Antiokheia (Antakya) çevresindeki Suriye kıyıları, Romalılar için potansiyel olarak savunmasız durumdaydı. Aynı şekilde Osrhoene ovaları ile Kuzey Mezopotamya, Parthlar açısından risk altındaydı. Fakat bu dönemde her iki imparatorluğun da Fırat'ı bir sınır olarak görüp buraları müstahkem hale getirme konusunda hiçbir girişimde bulunmadıkları da anlaşılmaktadır (Edwell, 2008: 9).

Öte yandan Suriye, M.Ö. 63 yılından itibaren Roma eyaleti olduğuna göre Suriye vasıtasıyla Roma ve Parth devletleri ortak bir sınıra sahip olmuşlardır. Bu iki komşu güç arasındaki ilişkiler, bazen barış içinde bazen ise düşmanca gelişmiştir. Ama çoğu zaman düşmanca geliştiği de bir gerçektir (Lerouge, 2007: 11). Eyaletin kurulmasından itibaren ilk otuz yıl içerisinde ihtilaflar çoğunlukla Romalılardan kaynaklanmıştır (Edwell, 2008: 9)⁶. Suriye'nin Roma eyaleti olmasından yaklaşık on yıl sonra (M.Ö. 55) Gabinius, başarısızlıkla sonuçlanan bir Parth seferi gerçekleştirmiştir. Ancak Gabinius'un bu seferinin Roma'nın bir kaygısına ve gerçek bir zorunluluğa cevap verdiğine inanmak güçtür. Gabinius, Parth gücünü hafife almış ve seferi için gerekli hazırlıkları tam anlamıyla yapmamış gibi görünmektedir (Lerouge, 2007: 67).

Buraya kadar özetlenen Roma-Parth ilişkileri, Crassus'un (M.Ö. 112-53) Parth seferi ve sonrasında başka bir boyuta bürünmüştür. Crassus'un M.Ö. 53 yılında Carrhai (Harran)'de Parthlarla yapmış olduğu savaş, Roma için büyük bir felaketle sonuçlanmıştır. Bazı ufak tefek ihtilaflarla devam eden barışçıl ilişkiler dönemi, Crassus'un bu başarısız girişimiyle sona ermiş, Roma-Parth ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştır.

CRASSUS'UN SURIYE EYALETİ VALİLİĞİNE ATANMASI

Bilindiği gibi M.Ö. 63 yılında Roma'da I. Triumvirlik şekillenmişti. Crassus'un Caesar ve Pompeius ile olan bu koalisyonu, M.Ö. 60-53 arası Roma tarihinde önemli rol oynamıştır (Warner, 1972: 113). Bunlardan Pompeius, büyük ismi ve saygınlığı yanında 40.000 askerden oluşan potansiyel yardım birliğine sahipti. Pompeius, Pontos kralı VI. Mithridates Eupator'a karşı kazanmış olduğu zaferle ün yapmıştı. Caesar ise rakipsiz komuta yeteneği, soğukkanlılığı ve üstün zekasıyla ön plana çıkıyordu. Galya'daki Kelt savaşlarında elde ettiği başarıları

⁶ Parthların, temeli Romalıların düşmanlığını kazandıracak bir siyasal oluşum içerisinde bulunmaması esasına dayanan bir tarafsızlık politikası izlemeyi tercih etmeleri konusunda bkz. Kaya, 1999: 418.

sonuçlar (Plutarkhos, *Caesar*, 21.1), Pompeius'un başarılarını da gölgede bırakıyordu. Hakkında diğer ikisine göre daha az şey bilinen Crassus ise bitmez tükenmez para kaynaklarına sahipti⁷. Artık altmış yaşına gelmiş olan Crassus, büyük bir servet toplamış ancak ne bir üne ne de diğer iki arkadaşının popülaritesine kavuşamamıştı. Bu durum ise onun aşağılık duygusuna kapılmasına neden olmuştu (Tarn, 1932: 605).

İşte bu duyguları taşıyan Crassus için muktedir olduğunu göstermenin tam zamanıydı (Lerouge, 2007: 74). Pompeius ve Caesar'ın askeri başarılarını kıskanan Crassus da büyük bir askeri başarı elde etmenin peşindeydi (Gelzer, 1926: 320 vd.). Ayrıca bu sırada askeri şöhret -Pompeius ve Caesar örneğinde görüldüğü gibi- Roma'da iktidara gelmenin en iyi yoluydu (Lerouge, 2007: 70). Diğer bir ifadeyle Crassus'un Mithridates savaşlarından beri önemli ölçüde zenginleşmiş olan Pompeius ile rekabet edebilmesine izin verecek bir gelir kaynağına dolayısıyla da büyük bir askeri komutanlığa ihtiyacı vardı. Sonuçta kendisine Pompeius'un Mithridates ve Caesar'ın Galya seferlerinden daha fazla kaynak ve şöhret sağlayacak bir kurban seçmesi gerekiyordu. Crassus, bu amaç için Parthları seçti. Öyle ki Crassus, Suriye valiliğine atanırsa Parthlarla savaşarak Fırat Irmağı'nın doğusundaki ülkeleri ele geçirecek ve böylece Pompeius'a Pontos ve Caesar'a Galya seferlerinin sağladığı üne eşit bir ün kazanacaktı (Mommsen, 1869: 177).

Crassus'un Suriye valiliğine atanması ve dolayısıyla Parth seferi konusunda Roma senatosu ve halkı ikiye bölünmüş gibi görünüyor. Bazı tarihçilere göre Crassus'a Parth savaşı vaadiyle Suriye'yi verme kararı, M.Ö. 56'da Luka'da yapılan görüşme sırasında alınmıştır (Plutarkhos, *Crassus*, 14, 4-5; Tarn, 1932: 605; Sherwin-White, 1984: 280). Ancak Luka'daki görüşmelerde ne olup bittiği tam olarak bilinmemekle birlikte Plutarkhos'a göre (*Crassus*, 16, 2) Crassus, Suriye valiliği kendisine verildiği zaman sevinçten deliye dönmüştü. Öyle ki Crassus, Lucullus'un Tigranes'e ve Pompeius'un Mithridates'e karşı savaşlarını çocuk oyuncağı olarak görmekte, ne Parthlarla ne de Suriye ile yetinmeyi düşünmemekteydi. O, Baktria ve Hindistan'ın fethini düşünüyordu (Piganiol, 1930: 357).

Sonuçta Caesar ve Pompeius ile birlikte triumvirliğin üçüncü üyesi olan Crassus, her ne şekilde olursa olsun M.Ö. 55 yılında Halk Meclisi tarafından önerilmiş ve halk tarafından kabul edilmiş *Lex Trebonia* (Trebonia Yasası) ile Suriye valiliğine atanmıştır, daha doğru bir ifadeyle kendisinin Suriye valisi olarak atanmasını sağlamıştır. (Engels, 2008: 27; Sullivan, 1990: 306). Crassus, Parthlara karşı savaşının resmi güvencesini söz konusu kanunla sağlamış oluyordu. Zira *Lex Trebonia*, Crassus'a istediği deniz ve kara kuvvetleriyle savaşma ya da barış yapma izni veriyordu (Cassius Dio XXXIX 33, 2). Ayrıca *Trebonia Yasası*, her iki consule de sadece İtalya'da değil, eyaletlerde de asker toplama yetkisi vermiştir.

⁷ Crassus'un servetinin kaynakları ve siyasi arenada güç elde edebilmek için bunları nasıl kullandığı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Warner, 1972: 113.

Ancak Caesar ve Pompeius zaten İtalya'nın gençlerini topladıkları ve ona ikinci sınıf malzemeler kaldığı için Crassus'un projesi cazip değildi (Tarn, 1932: 605).

Crassus'un Suriye valiliğine atanma amacının Parthlarla savaşmak olduğunu bilen Roma senatosundaki muhalefet, Parth seferinin haksız olacağını özellikle vurgulayarak senato kararına karşı çıkmıştır (Sullivan, 1990: 306). Plutarkhos'a göre (Crassus 16, 3) eyaletler hakkında onaylanmış kanun (Lex Gabinia), Parthlara karşı bir seferden söz etmiyordu, ama hepsi bunun Crassus'un bir saplantısı olduğunu biliyordu. Gerçekten de Roma'daki önemli bir kesim, Crassus'un haksız olarak onunla bir ittifak imzalamış olan Parthlara karşı savaşına sıcak bakmıyordu. Crassus'un muhalifleri, hiçbir kötülük yapmamış olan Parthlara karşı hiçbir sebep olmaksızın sefere girişmesini reddetmişlerdir. Nitekim Cicero, daha sonra Roma'nın savaş için hiçbir bahanesinin olmadığını yazmıştı (Cicero, *Dom.*, 23, 60). Yine Tribun C. Ateius, Crassus'un Roma'yı terk ettiği tarih olan 15 Kasım'da bu karardan hoşnut olmayan çok sayıda insanı etrafında toplamış ve Crassus'un hareket günü ona bağıırıp çağırıştır (Keaveney, 1982: 420; Lerouge, 2007: 68)⁸.

CRASSUS'UN PARTH SEFERİ VE BÖLGESEL GÜÇLER

Parth Seferinin Nedenleri

Crassus'un Parth seferinin Parth tehdidine karşı bir cevap mı yoksa generalin hırslının ve şöhret tutkusunun bir sonucu mu olduğu tartışma konusu olmuştur. Antik kaynaklarda bu seferlerin sebebi konusunda ağırlıklı olarak Crassus'un ganimet ve şöhret arzusuyla hareket etmesi gösterilmektedir (Appianos, *Bellum Civile*, 2, 18; Plutarkhos, *Crassus*, 14, 5; 16, 2; 18, 1; Cassius Dio XL 12, 1; Florus, 1, 46). Yine bu antik kaynakların tanıklıklarından yola çıkan araştırmacılar tarafından Crassus'un Parth seferi, onun aşırı ihtirasından kaynaklanan şahsi bir girişim olarak değerlendirilmiştir (Regling, 1907: 360; Timpe, 1962: 106 vd.; Ziegler, 1964: 32, dn. 73; Sherwin-White, 1984: 279).

Crassus'un girişiminde bu sebeplerin önemli ölçüde etkili olduğunu kabul etmekle beraber, Parth savaşının sadece zenginlik ve şöhret arzusu için yapıldığını kabul etmek de güçtür. Zira daha önce de vurgulandığı gibi Crassus'un Parth seferi bazı önemli politik şahsiyet tarafından desteklendiği ve senato tarafından onaylandığı gibi kamuoyunun önemli bir kısmının desteğini ve rızasını da almıştı. Nitekim P. Arnaud'un tezine göre (1998: 13-34) Parth Savaşı, Crassus'a Parth tahtı için verilen veraset savaşlarının Roma'da yol açmış olduğu tedirginlik sebebiyle verilmişti. Phraates'in ölümünü izleyen veraset savaşları, Romalıları endişeye sevk ediyordu. Zira onlar, doğuda Pompeius tarafından kurulmuş olan düzeni tehdit ediyorlardı (Lerouge, 2007: 69 dn. 101).

⁸ Antik kaynaklarda Aetius'un itirazları için bkz. Plutarkhos, *Crassus*, 16, 3-6; Cassius Dio XL 12, 1; Florus 3, 11.

Öte yandan Parthlara karşı sefer düşüncesi yeni olmayıp, Lucullus döneminden itibaren yaşanan bir sürecin sonucudur (Lerouge, 2007: 75). Mezopotamya'nın istilasına girişen proconsul Gabinius, senatonun rızasıyla Parth savaşı projesi hazırlamış (Strabon XII 3. 34; Arnaud, 1998: 17 vd.) ve Parthlara karşı savaşmak için Fırat'ı aşmıştı. Ancak M.Ö. 55 yılı ilkbaharında Gabinius, Ptolemaios Auletes'i yeniden tahta çıkarmak için Parthlara karşı savaşmaktan vazgeçmek zorunda kalmıştı (Syme, 1995: 75; Arnaud, 1998: 18). Mithridates'in düşüşünden sonra Parth Krallığı, Roma Cumhuriyeti'nin sonunda Galya gibi imparatorların tutkularına açık iki yerden biri haline gelmişti. Nitekim M.Ö. 57'den itibaren Parthları parçalayan anlaşmazlıklar ve III. Mithridates'in Gabinius'tan yardım istemesi bu görüşü doğrulamaktadır (Lerouge, 2007: 75). Ayrıca Parthların Suriye'nin ilhakından itibaren III. Phraates'in ölümüne kadar imparatorluğun batısındaki gelişmelere kayıtsız kalmaları ve pasif tutumları da III. Phraates'in ölümünden hemen sonra oğulları III. Mithridates ve II. Orodes arasında gerçekleşen taht kavgalarıyla ilgili olmalı idi (Piganiol, 1930: 357; Dabrowa, 1983: 31).

Başlangıçta Parthların bir iç sorunu olan bu anlaşmazlık, III. Mithridates'in Suriye'nin Roma yöneticisi Gabinius'a yardım için başvurmasıyla uluslararası bir boyut kazanmıştır (Appianos, *Syria*, 51; Cassius Dio XXXIX 56, 2-3; Lerouge, 2007: 69 dn. 103). III. Phraates'in ölümünden sonra ülkede meydana gelen politik kavga sebebiyle Parthlar, Suriye'de olup bitenlerle de ilgilenemediler. Bir Roma müdahalesi olmamasına rağmen bu olayın Roma-Parth ilişkileri açısından büyük sonuçları olmuştur. Zira Romalılar, Parthların iç işlerine karışma imkanı elde ediyorlardı. İşte III. Mithridates'i II. Orodes ile karşı karşıya getiren savaşta, o zaman bu eyaletin Romalı yöneticisi olan Crassus da Parthlara karşı askeri bir sefere hazırlanıyordu (Paterculus, II 46, 2; Cassius Dio XL 12, 1; Lerouge, 2007: 69 dn. 104). O halde Parthların yaşamış olduğu veraset sorunları, Crassus'a bütün bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için iyi bir müdahale fırsatı sunmuştur ve Crassus'un müdahalesi görünüşte bir Roma müttefikine yardımı amaçlamaktadır. Eğer Mithridates, Crassus'un gelişine kadar askeri olarak Seleukeia'da tutunabilirse, o sadece az tehlike sunan ve çok şöhret sağlayan bir güç gösterisi yapmış olacaktı. Bütün bunlar gösteriyor ki Crassus'un seferi bir Parth kaygısından kaynaklanmamış, bu şartlar hareketten itibaren bir bahane olarak kullanılmıştır (Lerouge, 2007: 70 dn. 102).

Sonuçta Parth seferi için Crassus'un hırsı, servet ve şöhret arzusu önemli bir sebep oluşturmakla birlikte, söz konusu seferi çok önceden başlamış bir projenin bir parçası olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Aksi taktirde Gabinius ve Crassus gibi farklı kişi tarafından yapılan Parth seferlerinin aynı sebeplerle izahı güç olacaktır (Arnaud, 1998: 17).

Parth Seferinde Bölgesel Güçlerin Rolü

Romalılar ile Parthlar arasındaki ilişkilerin ilk kez savaşa dönüşmesi, L. Licinius Crassus'un senato kararıyla Suriye valiliğine atanması sonucu gerçekleşmiştir⁹. Crassus, Gabinius'un seferinden kısa bir süre sonra M.Ö. 55 yılı Kasım ayında meşhur Parth seferine girişmiştir (Cicero, *ad. Att.* IV 13)¹⁰. Brundisium'dan gemiye binen Crassus, Anadolu'da hızla ilerleyip, Galatia'yı geçerek Suriye'ye ulaştı (Plutarkhos, *Crassus*, 17, 1; Oman, 1902: 195). M.Ö. 54 yılının baharında eyaleti ve askerleri Gabinius'tan teslim aldı. Parthlarda iç savaş vardı ve Mithridates hala Seleukeia'da direnmekteydi (Tarn, 1932: 605).

Parthlarla yapacağı savaşın hazırlıklarını tamamlayan Crassus, Zeugma'da Fırat'ı geçerek birinci Parth seferine başlamıştır (Piganiol, 1930: 357). Mezopotamya'ya saldıran Crassus, buradaki Parth satrabı Silakes'i yenmiş, Nikephorios'un da içerisinde bulunduğu Grek şehirlerinin tamamını ele geçirmiştir. Ona sadece Zenodotium adında bir şehir direnmiş, sakinlerinin isteği üzerine gönderilen yüz kişilik Roma birliği kılıçtan geçirilmiştir. Bunun üzerine Crassus, bu şehri kuşatıp almış ve ordusuna yağmalatarak bütün halkını köle olarak satmıştır (Plutarkhos, *Crassus*, 17, 3; Cassius Dio XL 13; Rawlinson, 1988: 108). Ayrıca Crassus, tahkimatlı bir şehir olan Zenodotium'un ele geçirilmesinden sonra askerleri tarafından imparator ilan edilmiştir (Plutarkhos, *Crassus*, 17, 3; Cassius Dio XL 13; Kaya, 1999: 420).

Kışın yaklaşması üzerine Balık Irmağı'nın sağ kolu ve Fırat arasında aşağı yukarı 8000 adam bırakan Crassus, Suriye'ye çekilmiştir (Rawlinson, 1988: 108). Crassus, M.Ö. 54 yılını 53 yılına bağlayan kış ayları süresince Suriye şehirlerinin kaynaklarının sayımını yaptırmış ve Jerusalem ile Fırat'ın yakınında Hierapolis tapınaklarının hazinelerine el koymuştur (Plutarkhos, *Crassus*, 17, 5; Piganiol, 1930: 357-358). Kışı Suriye'de geçiren ve çağının en büyük ordularından birisine sahip olan Crassus'un ordusuna bin kadar Kelt süvarisi ve oğlu Publius da katılmıştır (Lerouge, 2007: 68). Burada Crassus, sefere kalkışmakla yaptığı asıl ve en büyük hatanın dışında ikinci hatasını da yapmış görünmektedir. Öyle ki daha ileriye giderek her zaman için Parthlılara düşman olan Babylon ve Seleukeia şehirleriyle temasa geçmesi gerekirken, düşmana kendi hazırlıklarını yapması için zaman vermiştir. Ayrıca O, Suriye'de geçirdiği zaman içerisinde bir generalden çok bir iş adamı gibi hareket etmekle suçlanmıştır (Plutarkhos, *Crassus*, 17, 5).

Crassus'un saldırısını Mezopotamya'nın istila edilmesinden sonra öğrenen ve bu beklenmedik haksız saldırı karşısında şaşırarak Parth kralı Orodes ise, bir taraftan Silakes'in yardımına iki komutanın emrinde bir ordu gönderirken, diğer taraftan Crassus'u sert bir dille protesto etmek ve bunun Roma'nın bir savaşı mı

⁹ Crassus'un Suriye valiliğine atanması ve Parthlara karşı savaşı hakkında detaylı bilgi ve kaynakça için bkz. Debevoise, 1968: 78 dn. 35.

¹⁰ Crassus'un Parth seferinin gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Plutarkhos, *Crassus*, 17-31; Cassius Dio XL 12-27.

yoksa Crassus'un şahsi bir macerası mı olduğunu öğrenmek için elçilerini Suriye'deki Crassus'a göndermiştir (Kaya, 1999: 420). Bu saldırının nedenini soran Orodes'e Crassus, cevabını Seleukeia'da vereceğini bildirmiştir (Plutarkhos, Crassus, 18,1; Front. I 66.11-12). Bu cevap karşısında elçi Vages'in, sol elinde tuttuğu palmiye dalını sağ eliyle kırarak "*burada saç sen Seleukeia'ya varmadan büyüyecek*" şeklindeki cevabıyla (Plutarkhos, Crassus, 18, 2; Cassius Dio XL 16) diplomasi yolu kapanmıştır. Kralın elçisi, eğer bu sefere Roma halkı adına çıkmışsa bunun sonuna kadar savaş anlamına geleceğini, ancak bunun Crassus'un kendi keyfi inisiyatifiyle hareket ettiği bir sefer olması halinde Orodes'in merhamet göstermeye hazır olduğunu söylemişti (Kaya, 1999: 421). Elçinin bu sözleri, Parth kralının Roma'da olup bitenler konusunda çok iyi bilgilendirilmiş olduğunu göstermektedir (Keaveney, 1982: 423). Bir başka ifadeyle muhtemelen Orodes'in Roma hakkındaki bilgileri, Crassus'un Parthlar konusunda sahip olduklarından çok daha fazla idi.

Suriye'de Crassus'u bulan ve kendisini Romalıların bir müttefiki gibi karşılayan Armenia kralı Artavasdes emrine 6.000 süvari vermiştir (Saint-martin, 1850: 113). Artavasdes, ona çöl alanlarını kullanmamasını onun yerine dağlık olduğu için Parthların temel gücünü oluşturan atlı askerlerin faydasız olacakları Armenia'dan geçen bir rotayı kullanmasını tavsiye etti (Sherwin-White, 1984: 286). Hatta Artavasdes, bu yoldan ilerlerken zorlukla karşılaşmaması için takviye birlikler de göndereceğini bildirdi. Crassus'un planı ise güneyden ilerlemek suretiyle bölgenin büyük kentlerini ele geçirerek doğrudan Parth topraklarına saldırmaktı. Ayrıca Crassus, Mezopotamya'da çok sayıda iyi asker bıraktığı için bu yürüyüşün Mezopotamya üzerinden olacağı cevabını verdi ve takviye güce ihtiyacı olmadığını bildirerek bu teklifi reddetti (Günaltay, 1987: 611). Bütün bunların sonucunda Crassus, bedevi reisleri ve Edessa prensi Abgar ile birleşmek ve bunların tavsiyeleri üzerine çölden geçerek Parthların kışlık başkentleri olan Ktesifon üzerine yürüme planını tercih etmiştir (Mutafian, 1988: 185).

Yeni yardımcı kuvvetler göndermek vaadiyle memleketine dönen Artavasdes, Parth kralı Orodes'in intikam almak üzere memleketine girdiğini görmüştür. Crassus'a elçiler göndererek durumu bildirmiş, memleketini savunma zorunluluğu yüzünden vaat ettiği kuvvetleri gönderemeyeceğinden dolayı özür dilemiştir (Günaltay, 1987: 612). Aynı zamanda Crassus'a Parthların taktiğini bildirerek, Parth süvarilerinin Mezopotamya'nın düz arazileri üzerinde çok elverişli bir savaş sahası bulacakları için bu yolu bırakması konusundaki tavsiyelerini tekrarlamıştır. Crassus ise onun asker göndermemesini ihanet olarak yorumlamış ve Parthların işini bitirdikten sonra hesap sormak üzere memleketine geleceği yolunda haber göndererek Mezopotamya üzerinden Ctesiphon'a doğru hareket etmiştir (Günaltay, 1987: 612). Crassus'un Artavasdes'e çok ihtiyaç duyduğu bir zamanda böyle bir tavır takınması, büyük bir taktik hata olarak kabul edilmelidir. Bölgeyi çok iyi bilen ve çok faydalı olabilecek bir bölgesel gücü ve müttefiki baştan kaybetmiştir.

M.Ö. 53 yılı ilkbaharında Fırat'ı yeniden geçerek Mezopotamya'ya giren Crassus, Roma ordularına rehberlik eden ve müttefik gibi görünen Arap şefi Ariamnes'in kılavuzluğunda ilerlemekteydi (Plutarkhos, *Crassus*, 21, 1). Pompeius zamanında orduda bulunan askerlerden bir kısmının Ariamnes'in Pompeius ve Roma'nın sadık bir dostu olduğunu bildirmeleri üzerine Ariamnes, Crassus'un güvenini kazanmış ve Roma'nın bütün bilgilerine sahip olmuştur. Fakat Ariamnes, Roma'ya sadık görünmesine rağmen Parthlar ile ilişki kurmuş, kral II. Orodos ile anlaşmıştır. Roma ordusuna kılavuzluk eden Ariamnes, orduyu nehirlerden ve dağların eteklerinden uzak tutmak suretiyle ovaların ortasında ilerleterek Crassus'u tuzağa düşürmüştür (Plutarkhos, *Crassus*, 21, 1-3; Yıldırım, 2013: 266).

Roma kuvvetleri konusunda bu şekilde bilgi sahibi olan Parth kralı Orodos ise büyük bir güçle gelen düşman karşısında ordusunu ikiye ayırmıştır. Ordunun büyük bölümünü Armenia Krallığı üzerine göndererek Roma'ya açık destek veren Artavasdes'i cezalandırmak istiyordu. Orodos, sadece güneyden gelecek bir Roma seferinden çok Armenia Krallığı üzerinden gelecek saldırılardan ve bölge üzerinde sahip olduğu gücün sona ermesinden çekiniyordu. Orodos, ordusunun geri kalan kısmını ise General Surena'nın emrine vererek ilerleyen Roma ordusunu oyalamasını istemiştir (Yıldırım, 2013: 265).

Diğer taraftan Fırat'ı Zeugma'dan geçen Crassus'un Dicle'ye doğru izleyebileceği iki ana yol vardı. Birincisi, su sıkıntısının olmayacağı Fırat boyunca uzanan yol, ikincisi ise Mazi Dağı etekleri boyunca Urfa ve Nusaybin güzergâhını izleyerek Ninova'ya ulaşan yoldu¹¹. Crassus'un savaş kurulundaki çok sayıda tavsiye bu ikinci yoldan yanaydı. Ancak tarih sahnesinde ilk defa burada görülen quaestor Gaius Cassius¹² Fırat'ın sol kıyısındaki garnizonlardan getirilmiş detaylı bilgileri belirterek diğerlerinin tersine çölde girişilecek bir seferin güçlüklerinde ısrar ediyordu (Mommsen, 1869: 180). Crassus ise, bu yolu izlerse seferin uzayacağını düşündüğü için çölden geçeni tercih edecek kadar aceleliydi (Stark, 1969: 113). Cassius, Fırat boyunca devam ederek malzemelerini suyla taşımayı önerdi. Bu arada Crassus, Fırat'ı geçtikten sonra Abgar ve Alchaudonius da süvarileriyle kendisine katılmışlardı. Arap yolunun Bambyce karşısında bu yola ulaştığı yere kadar Fırat'ı takip ederek aşağı indiler. Burada iz sürücüler doğuya giden atlı izleri olduğunu bildirdiler ve sonraki hamleye karar vermek için bir kurul oluşturuldu. Geri çekilen düşmana ait olduğuna inandığı izleri takip etme konusunda istekli olan Crassus, Abgar'ın rehberlik teklifini kabul etti (Tarn, 1932: 608).

Abgar, Parth kralına yardım için sinsice Romalıların dostu gibi görünmüş ve Crassus'u Orodos'in ona karşı koymaya hazırlanmadığına ikna etmiştir. Dediğine bakılacak olursa Parthlar, sadece batı eyaletlerini boşaltmakla meşguldüler.

¹¹ Sağ ve sol uçtaki bu iki yol arasında Mezopotamya ovasını aşan birbirine yakın çok sayıda yol vardı. Hepsi de sözü edilen iki yoldan daha kısa olan ve birbirlerine üstünlükleri olmayan bu yollar için bkz. Rawlinson, 1988: 109-110.

¹² Aynı zamanda Caesar katillerinden birisi olan Cassius'un hayatı hakkında özet bilgi için bkz. Mommsen, 1869: 181 dn. 21.

Orodes, şimdiden Hyrania ve İskitlere sığınmak için kaçmaya hazırlanıyordu (Saint-Martin, 1850: 114; Mommsen, 1869: 181). Osroene kralı Abgar tarafından verilen bu bilgi üzerine Crassus, dolambaçlı Fırat yolunu bırakarak ağırlıklarıyla birlikte kaçmakta olan ve onun zaferleri için zengin bir çapul kaynağı oluşturabilecek birliklerin üstüne yürümek umuduyla doğruca Mezopotamya üzerinden yürümeyi tercih etmiştir (Rawlinson, 1988: 110). Abgar'ın, Crassus'a Fırat'a inmek yerine Zeugma'dan Balık'a doğru yönelmesi konusunda verdiği kötü ve belki de haince öğüt sonucunda¹³ Roma ordusu, Fırat'ın kıyılarını terk ederek Mezopotamya ovalarına dalmıştır. Crassus, Abgar'ın sözlerine dikkatsizce güvenerek Parthların bölgeyi iyi tanımaları ve atlı birliklerinin etkince savaşılabilesi başta olmak üzere bütün avantajları ellerinde bulundurdıkları Mezopotamya ovalarında ilerlemiştir (Mommsen, 1869: 181).

Crassus, olasılıkla Fırat'tan ayrıldıktan üç-dört gün sonra düşmanın yaklaşmakta olduğunu anlamıştır. Sıcak altında yapılan hızlı bir yürüyüşten sonra 6 Mayıs 53 tarihinde öğleyin Balık Nehri kıyılarına ulaşmışlardır (Plutarkhos, *Crassus*, 23, 4-5; Cassius Dio XL 23; Tam, 1932: 609). Ordu, Balık'a ulaşmadan önce Carrhai ve Ichnae (Khanos) arasında bir çöl bölgesinde çok sıkıntılı durumdaydı (Tam, 1932: 609). Onlar aç, susuz ve yorgundular. Görünüşte hiçbir düşman yoktu. Subayları Crassus'a nehir kıyısında bir kamp kurmayı, askerleri dinlendirmeyi ve keşif yapmayı tavsiye ettiler. Ama Crassus, kaçan düşmanın ellerinden kurtulabileceğini düşünüyordu. Askerlerine kendi saflarında aceleci bir yemek yedirdi ve iz sürücüleri Parthların onlara ulaşmak üzere olduğu haberini getirdiklerinde Ichnae'ye doğru güneye ilerlemeye başlamıştı. Bu zamanda orduya kılavuzluk etmiş olan Abgar ve Alchaudonius, bir anda kendi süvarileriyle birlikte onu terk ederek ülkelerine dönmüşlerdir (Piganiol, 1930: 358; Tam, 1932: 609). Bu iki bölgesel kralın tutumu konusunda ayrıntılı bilgi veren Cassius Dio (XL 18-19)'ya göre Crassus'a en büyük darbe Parthlara iyilik yapmak için Crassus'a karşı müttefikmiş gibi davranan, onun için cömertçe para harcamış olan ve Crassus'un tüm planlarını öğrenerek Parthlara bildiren Abgar tarafından vurulmuştur. Daima güçlü olanın yanında yer alan Alchaudonius ise Abgar ile benzer bir tutum içinde olmakla birlikte Roma'ya açıkça tavır almıştır.

Bu seferin sonucunda Roma ve Parth orduları, M.Ö. 53 yılında Carrhai yakınlarındaki Balık Nehri çevresinde karşılaşmışlardır. Kalabalık Parth ordusu karşısında Crassus çarpışmayı başlatmak için önce hafif birliklerini göndermiştir. Durumun zorluklarını görmeye başlayınca, uzaktan kullanılan silahlar Parthlar karşısında etkisiz kaldığından oğlu Publius'un emrine kuvvetler vermek suretiyle ona meydandan dışarıya doğru saldırmasını söyleyerek kendisi de umutsuzca Roma kuvvetlerini çeviren okçulara hücum etmiştir (Oman, 1902: 198).

¹³ Genellikle Crassus'u Surena'ya götürmekle ve dolayısıyla hainlikle suçlanmasına karşın, onun ihanetinin kanıtlanamadığı ve izlenen güzergâh konusunda da sahtekârlık yapmadığı konusunda görüşler de vardır. Bu konuda bkz. Tam, 1932: 608.

Crassus'un seferinin başından itibaren hemen her etabında olduğu gibi, Carrhai Savaşı sırasında da bölgesel güçlerin etkin bir rol oynamaya devam ettiklerine tanık olunmaktadır. Nitekim Publius'un Parthlar karşısında güç durumda kaldığı bir zamanda Carrhai yakınlarında yaşayan iki Yunanlı olan Hieronymus ve Nicomachus, onun yanında bulunmaktaydılar. Her ikisi de Publius'u orayı gizlice terk ederek Romalılara dost olan ve çok uzakta bulunmayan Ichnae kentine kaçmasını önermişlerdir. Ancak Publius kendisi için ölmekte olan adamlarını terk etmeyeceğini belirterek bu öneriyi kabul etmemiştir (Plutarkhos, *Crassus*, 25, 11).

Bu arada Crassus, savaş bütün hızıyla devam ederken muhtemelen yine bölgesel güçler aracılığıyla düşmanın büyük bir bozguna uğradığı ve hızlı bir şekilde takip edildikleri haberini almıştır. Bu sebeple ordusunu normal düzene koyarak ve her an oğlunun takipten döneceğini umarak beklediği tepeden aşağıya doğru ihtiyatsızca inmiştir. Bu arada Publius, tehlikede olduğunu anlar anlamaz babasına elçiler göndermişti. İlk gelenler yerliler tarafından yakalanıp öldürülmüştü. Ancak diğerleri büyük zorluklarla aradan geçmeyi başararak Publius'un içinde bulunduğu güç durumu ve acil yardıma ihtiyacı olduğunu iletiler. Bir anlık tereddüt geçiren Crassus, kendi güçleriyle ilerlemeye başlamıştır. Sonunda Publius düşmanın eline düşmüş, Parthlılar onun kafasını kesmişler ve yeniden Crassus'a saldırmışlardır (Plutarkhos, *Crassus*, 25, 12; Warner, 1972: 146/25).

Gecenin bastırması, Parthları geri çekilmeye mecbur bırakınca, Roma askerleri de Fırat'a doğru geri çekilmeyi istemişler, erzak ve binlerce yaralıyı düşmanın merhametine bırakarak Carrhai'ye doğru zorlu bir yürüyüşe geçmişlerdir (Oman, 1902: 200; Piganiol, 1930: 358). Birliklerin morali çok bozulmuştu ve Crassus, Fırat'ın doğusunda herhangi bir direniş için umut olmadığını hissetmişti. Kaçış sırasında birlikler birbirleriyle olan bütün temaslarını yitirmişler, atlıların büyük bir bölümü ve yayaları yüz üstü bırakarak kendilerini dağlara atıncaya kadar kaçmışlardı (Oman, 1902: 200). Kısa süre sonra yerel ordu güçlerinden daha önce Roma kampında bulunmuş ve Crassus ile Cassius'u sima olarak tanıyan bazı Araplar gelmişlerdir. Onlar Surena'nın barış yapmak için istekli olduğunu, kralla anlaşma yaparak Mezopotamya'yı terk etmeleri halinde güvenli bir şekilde gidebileceklerini bildirmişlerdir. Cassius teklifi kabul etmiş, Crassus-Surena görüşmesi için yer ve zaman tespit edilmesini istemiş, Araplar ise bunu ayarlayabileceklerini söyleyerek ayrılmışlardır (Plutarkhos, *Crassus*, 28, 5).

Ancak günün ağarmasıyla Surena'nın şehre gönderdiği Parth elçileri, Romalılara hakaretler yağdırarak, eğer ateşkes istiyorlarsa Crassus ve Cassius'un elleri zincirlenmiş olarak kendilerine teslim edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Aldatıldıklarının farkına varan Romalılar, kaçmaya karar vermişler, ancak bu sırada bölgesel güçlerden kaynaklanan bir ihanet sahnesi daha yaşanmıştır (Oman, 1902: 200). Ne yazık ki Crassus yanlış adama yani Carrhai'deki Parthlı taraftarların lideri olan ve Orodes'in daha sonra kendisini tiranlıkla ödüllendirdiği Andromachus'a güvenmişti. Kaçış haberini Carrhai'deki insanların hiçbirisi önceden bilmemesi gerekirken bunlar arasında en az güvenileni olan Andromachus'a tam olarak bilgi

verilmiştir. Andromachus ise her ayrıntıyı kendilerine bildirdiğinden Parthlılar olup bitenleri bütün ayrıntılarıyla biliyorlardı (Plutarkhos, *Crassus*, 29, 2).

Crassus, Andromachus'a sadece sırrını ifşa etmekle kalmayıp onu aynı zamanda seferin kılavuzu olarak atama hatasını da yapmıştır. Yola çıktıklarında Andromachus orduyu yanlış yola bir bataklık bölgesine sapıtıracak gün ağarıncaya kadar zaman kaybettirmek amacıyla yolunu şaşırtmıştır (Piganiol, 1930: 358; Tam, 1932: 611). Andromachus, takipçilerini çok fazla geride bırakmamak için orduyu bir o yana bir bu yana sürerek hendeklerle dolu bataklık bir alana getirmiştir (Plutarkhos, *Crassus*, 29, 4). Bu durum karşısında onu takip edenler ilerlemekte zorlandılar ve birkaç defa oldukları yerde dönmek zorunda kaldılar. Bu arada bazı Romalılar yanlış bir şeyler olduğunun farkına vararak onu daha fazla izlememeye karar verdiler. Ordu disiplinli bir güç olmaktan çıkmış, hatta Cassius bile o gece generalini terk etmiştir (Tam, 1932: 611; Kaya, 1999: 421). Arap kılavuzları O'na ayın akrep burcunu geçmesine kadar beklemesini tavsiye ettiklerinde Cassius onlara “*Şahsen ben okçulardan akrepten korktuğumdan daha çok korkuyorum*” diyerek Suriye'ye doğru yola çıkmıştır. Bu geri çekiliş sırasında güvenilir rehberlere sahip olan Octavius, Sinnaca adlı tepelik bölgeye ulaşarak gün ağarmadan orada güçlü bir pozisyon almış ve Crassus'u beklemiştir (Plutarkhos, *Crassus*, 29, 6; Tam, 1932: 611).

Bu arada Crassus gün ağardığında hala Andromachus tarafından aldatılmaya devam ediyor ve zor bataklık alanda bulunuyordu. Yanında dört piyade kohortu ile çok az sayıda süvari ve beş lictor vardı (Plutarkhos, *Crassus*, 29, 5-6; Warner, 1972: 150/29). Bunlarla birlikte bir çok zorluktan sonra doğru yola dönebildiler. Ancak şimdi de düşman üzerlerine doğru gelmekteydi ve Octavius'a daha bir hayli uzak mesafede olduğu için temas kuramıyordu. Bu nedenle Octavius'un tuttuğu tepe kadar konumu ve süvari savunmasına çok da uygun olmayan başka bir tepeye sığındı. Ancak bu tepe, Sinnaca'dan aşağıda yer almakta olup onunla arasındaki düz ovanın ortasından geçen uzun bir sırt ile bağlantılı idi. Bu nedenle Octavius ve beraberindekiler Crassus'un nasıl bir tehlike içerisinde olduğunu görebiliyorlardı. Ancak Octavius ve askerleri tepeden aşağıya inerek düşmana saldırdılar ve tepeden püskürttüler (Plutarkhos, *Crassus*, 29, 6-7; Warner, 1972: 150/29).

Tepeye saldıranın zorluğunu ve askerlerinin isteksiz olduklarını gören Surena ise, kendi kampında iken yerliler arasında bulunan ve kralın Romalılarla yeniden kalıcı bir dostluk kurmak istediklerine dair maksatlı konuşmaları duyan bazı esirleri serbest bıraktı. Buna göre güya Crassus'un Mezopotamya kentlerini boşaltması ve Fırat'tan geri çekilmesi kaydıyla barış yapılacaktı. Askerler, bu teklifi duydukları zaman çok sevindiler ve teklifi kabul etmeye heveslendiler. Ancak Crassus'un kendisi buna kanmamıştı. Zira yerli halk yüzünden uğradığı her yenilginin nedeni ihanet olmuştu ve Parthların tutumundaki bu ani değişiklik ona göre pek mantıklı değildi (Plutarkhos, *Crassus*, 30, 3-4; Warner, 1972: 150/30). Crassus, etrafındakileri güvende kalmanın tek yolunun geceye kadar dayanmak ve tepelerden düşman hattını yararak çıkmak olduğu konusunda uyardı (Oman, 1902: 201).

Surena'nın önerisine inanan yerliler savaşmayı durdurdular ve Surena ordusunun ileri gelenleriyle birlikte atlarını tepeye sürdüler. Crassus, Promaxathres

adında bir Parthlı tarafından öldürüldü (Plutarkhos, *Crassus*, 31, 5; Warner, 1972: 153/31). Orada bulunan Romalıların bir kısmı Crassus'un etrafında savaşırken öldürüldü ve kalanları da tepeye kaçtı. Parthların buraya kadar gelmesiyle bazıları tepeden inerek teslim oldular, diğerleri ise geceleyin farklı yönlere doğru dağınık bir şekilde kaçtılar. Bunların çok azı kurtuldu, çoğunluğu Araplar tarafından yakalandı ve öldürüldü. Söylenildiğine göre bu seferin tamamında 20.000 kişi öldürülmüştür (Plutarkhos, *Crassus*, 31, 7; Warner, 1972: 153/31). Carrhai bozgunundan sonra az sayıda asker quaestor Cassius'un yönetiminde Suriye'ye geçtiler. Aşağı yukarı 10.000'den fazla esir Orodes tarafından doğu sınırındaki Margiane (Merv)'e yerleştirildiler. Orada toprak kölesi ve orduda hizmetçi olarak yaşadılar (Mommsen, 1869: 189; Piganiol, 1930: 358).

Carrhai savaşı, Parthlılar tarafından Roma kuvvetlerinin yaklaşık üçte biri kadar bir kuvvetle kazanılmış olup, hiç şüphesiz zafer genç Surena'nın başarsıydı (Stark, 1969: 118). Ama bir ölçüde Roma komutanının yetersizliğine ve bir ölçüde de Romalılar için bunun Parthlarla ilk savaş deneyimleri olmasına bağlıydı. Parthların savaş yönetimi Romalılar için tamamen meçhuldü. Diğer herhangi bir düşman karşısında olağanüstü bir güç olan lejyon burada işe yaramazdı. Çünkü temel silahı atlı olan bir düşmana çok az sayıda atlıyla saldırılmıştır (Rawlinson, 1988: 118). Ayrıca Roma orduları atlıların zorlanacağı dağlık araziler yerine her defasında Crassus'un acele tavrı ve yerli kılavuzlar tarafından kandırılarak sürekli çözü tercih etmiştir. Parth ordusunda ise her on adam için yüklü bir yedek deve bulundurulmuş uzayan bir savaş için yedek mühimmat bulundurulabilmiştir (Stark, 1969: 120). Crassus adının siyasi ve mali bir fiyasko yerine askeri bir taktik hatasıyla ilişkilendirilerek hayatının böyle son bulmasındaki garipliğe dikkat çeken C. Oman ise (1902: 202), onun başarısızlığını ideal ve program eksikliğine bağlamaktadır.

Parth seferinin genelinde olduğu gibi Crassus, Carrhai Savaşı'nda da müttefiklerinden ve bölgesel güçlerden yardım konusunda umduğunu bulamamıştır. Arap prensi Alkhaudonius savaştan önce açıkça Parthları desteklediğini ilan etmiştir. Osroene hükümdarı Abgar'ın ise Romalıları samimiyetle destekleyip desteklemediği bilinmemektedir (Kaya, 1999: 421). Onun Parth ajanı olduğu da iddia edilmiştir (Cassius Dio XL 20; Tam, 1932: 608). Romalılara saldırmaya gücü olmayan Armenia kralı Artavasdes ise savaş sonrası galip tarafa katılmak için seyirci kalmıştır. Nitekim savaş sonunda muzaffer Parth kralı Orodes (M.Ö. 57-38)'e müracaat ederek dostluk ve ittifak teklifinde bulunmuştur. Ayrıca kız kardeşini Orodes'in oğlu Pacoros ile evlendirmek suretiyle bu ittifakı peçinlemiştir (Mommsen, 1869: 189; Günaltay, 1987: 612).

Sonuçta Carrhai yenilgisi, Asya'da Roma lehine olan dengeleri tamamen değiştirmiş, burada Roma gücünün desteklerini sarsmıştır. Parthlar, bölgesel güçlerden Araplar ve Armenialılarla birleşmek suretiyle iki güç arasında sembolik sınır olan Fırat'ı süresiz aşmaya hazırlanmışlardır. Yahudiler ve başka birçok doğu bölgesel halkları Romalılardan kurtarmaları için Parthları sabırsızlıkla bekler duruma gelmişlerdir (Mommsen, 1869: 191).

SONUÇ

Mısır, Afrika ve Asya arasında bir köprü durumunda olan Suriye Eyaleti, Romalılar için stratejik açıdan önemli bir merkez olmuştur. Ayrıca Suriye, Roma için askeri açıdan Parth eyaleti olan Mezopotamya'ya karşı hareket eden Roma birliklerinin toplandığı merkez olarak ve Parth tehdidinin sürekli arttığı dönemlerde Roma'nın doğu sınırında Parthlara karşı bir kalkan vazifesi görerek çift yönlü bir işleve sahipti.

Aslında M.Ö. I. yüzyılın hemen başlarından itibaren Romalılar ve Parthlar arasında Fırat sembolik bir sınır olarak kabul edilmişken, M.Ö. 63 yılından sonra her iki devlet Suriye vasıtasıyla ortak bir sınıra sahip olmuşlardır. Bu iki komşu güç arasında çoğu zaman düşmanca gelişen ilişkiler, Crassus'un Suriye eyaleti valiliğine atanmasıyla savaşa dönüşmüştür. Bu nedenle Crassus'un Suriye valiliği ve dolayısıyla Parth seferi, Roma Parth-ilişkileri bakımından da bir dönüm noktası olmuştur.

Gerek Antik kaynaklar ve gerekse günümüz araştırmacıları tarafından bu seferin nedeni olarak genellikle Crassus'un zenginlik ve şöhret arzusu gösterilmiştir. Roma'da önemli makamlara gelebilmenin en önemli yollarından birisinin büyük askeri başarılarından geçtiği düşünüldüğünde bu nedenlerin bir dereceye kadar doğruluğu kabul edilebilir. Ancak Parth savaşının sadece zenginlik ve şöhret arzusu için yapıldığını kabul etmek de güçtür. Zira Crassus'un Parth seferi senato tarafından onaylandığı gibi kamuoyunun önemli bir kısmının desteğini ve rızasını da almıştı. Ancak, her ne kadar Crassus, Parthlarla yapacağı savaşın resmi güvencesini Halk Meclisi tarafından önerilmiş ve halk tarafından kabul edilmiş Lex Trebonia (Trebonia Yasası) ile sağlamış olsa da Parthlara savaş açma kararı, Roma'da büyük tartışmalara yol açmış, Crassus'un bu girişimine karşı güçlü bir muhalefet de oluşmuştur.

Crassus'un Parth seferi ve Carrhai Savaşı'nda almış olduğu yenilgiyi hazırlayan pek çok sebep olduğu anlaşılmaktadır. Her şeyden önce Romalılar için bu Parthlarla ilk savaş deneyimi idi ve Crassus, yeterli askeri tecrübeye sahip değildi. Crassus, bölge coğrafyası ve Parthlarda cereyan eden siyasi gelişmeler konusunda iyi bilgilendirilmemişti. Öte yandan Crassus'un Parth seferi konusunda ideal ve programdan yoksun olduğu da anlaşılmaktadır. Öyle ki bir yandan kendisine Pompeius'a Pontos ve Caesar'a Galya'nın sağladığı servet ve şöhretten daha fazlasını sağlayacak bir sefer için Parthları seçerken, diğer taraftan ise Parth gücünü hafife alarak Baktria ve Hindistan'ın fethini hesaplamaktadır.

Crassus'un Parthlar karşısında başarısız olmasının en büyük etkenlerinden birisi de bölgesel güçler olmalıdır. Crassus, Parth seferinin hiçbir aşamasında bölgeyi iyi tanıyan bölgesel güçlerin desteğini alamamış, daha doğrusu almak için bir gayret sarf etmemiştir. Fırat'ı geçtiği zaman bölgede çok iyi karşılanmasına rağmen, tamamen servet edinme kaygısıyla hareket etmiş, bölge tapınaklarını yağmalatmak gibi onların tepkisini çekecek bir takım eylemlerde bulunmuştur. Yine oldukça önemli bir bölgesel güç durumunda olan Armenia kralı

Artavasdes'in Parth süvarilerinin zorlanacakları dağlık araziye kullanma ve yardım teklifini reddederek gereksiz yere bölgeyi çok iyi bilen ve çok faydalı olabilecek bir müttefiki baştan kaybetmiştir. Roma orduları, Parth atlılarının zorlanacağı dağlık araziler yerine her defasında yerli kılavuzlar tarafından kandırılarak sürekli çölü tercih etmiştir. Sonuçta Crassus'un Parth seferinin her aşamasında etkin olan bölgesel güçler, seferinin sonucuna şu veya bu şekilde etki etmişlerdir.

SUMMARY

As is known, due to the weakening of the Seleucid Kingdom as a result of the heavy defeat of Antiochus III against Rome in Magnesia (190 BC) and the Apamea Peace Treaty (188 BC) that he had to sign thereafter, the Roman Republic and Parth Empire came up across. The first Roman and Parthians relations probably started through Sulla, the Cilician Governor in the year 92 BC and during the Sulla-Orobazos meeting, the Euphrates River was decided to be the border between the two countries.

In 69 BC Lucullus and then in BC 66 Pompeius Magnus had also established relationship Parthians. Whereas, Syria had been made a province in 63 BC within the framework of the regulations of Pompeius. Until shortly before Syria had been made a Roman province and before the emperorship of Vespasianus, there are no evidences of a permanent military presence of neither Romans nor the Parthians. That indicates that Euphrates was considered as a symbolic border at that time.

The war between Crassus and Parthians Carrhai (Harran) in 53 BC ended in a big disaster for the Roman. The peaceful relationships period, continuing with some minor conflicts, ended with this failed attempt of Crassus, a new page was opened in relations of Rome-Parthians.

Crassus, being jealous of military successes of Pompeius and Caesar, was in pursuit of a big military success. Crassus needed a source of income and therefore major military command in order to compete with Pompeius, who had significantly enriched since the Mithridates wars. After all, he had to choose a victim, who would provide a bigger source and more fame than Caesar's Gallic campaigns and Pompeius' Mithridates campaigns. Crassus, being the third member of the triumvirate along with Caesar and Pompey, planned a campaign against the Partians in order to reach this target. So, in order to implement his intention, he provided himself to be assigned as the Governor of Syria through the Lex Trebonia (Trebonia Act) which was adopted in 55 BC

It has been a debated subject, whether the campaign of Crassus against the Parthians was a reaction against the Parthian threat or a result of the General's ambition and passion for fame. In the ancient sources, it has been mainly implied that Crassus acted with the desire for fame and booty. Again, some researchers

under witness of such ancient sources, the campaign of Crassus against Parthians, considered as a personal venture arising from his excessive greed. Besides it is acknowledged that such reasons were significantly effective in Crassus' attempt, it is difficult to accept Parthian war had been made only for the desire for fame and wealth. Because the intention for the campaign against the Parthians had not been new; it is rather the result of a process experienced since Lucullus period. The Proconsul Gabinius, attempting to invade Mesopotamia, had prepared the project Parthian War with the consent of the Senate and passed beyond Euphrates to fight against Parthians. However, in the spring of the year 55 BC, Gabinius had to give up fighting against Parthians to throne Ptolemy Auletes again. The succession issues of Parthians provided Crassus a good opportunity for intervention to achieve all these objectives. Despite the Crassus' ambition and desire for wealth and fame for his Parthian campaign constituted an important reason, it would be a more accurate approach to consider the expedition as part of a project which started a long time ago.

Crassus, having completed the preparation for the battle against the Parthians, launched the first expedition against Parthians by crossing the Euphrates at Zeugma. Attacking Mesopotamia, Crassus beat the Parthian Satrap Silakes here, seized all of the Greek cities including also Nikephorios. According to him, only a city named Zenodotium resisted and a Roman unit of hundred people, which was sent upon the request of the residents, had been slaughtered. After the fortified city of Zenodotium was captured, Crassus had been declared Emperor by his soldiers.

Upon the approaching winter, Crassus left roughly 8,000 men between Fish River's right branch and the Euphrates and drew back to Syria. Here Crassus seems to have made his second biggest mistake besides his principal mistake of attempting such a campaign. So, he went further forward and despite he should get in contact with the cities of Seleucia and Babylon, who were enemies of Parthians, he provided the enemy time to make their own preparations. Moreover, he was also accused of acting like businessman rather than a general during the time he spent in Syria.

In the spring of the year 53 BC, Crassus passed through the Euphrates again, entered to Mesopotamia; he was proceeding under the guidance of Arab Chief Ariamnes who guided Roman armies and appear to be an ally. Although Ariamnes seemed to be loyal to Rome, he has set up relations with Parthians and made a treaty with King II. Orodes. Ariamnes, guiding the Roman army, forwarded the army in the middle of the plains by keeping away from the rivers and mountain skirts and thus entrapped Crassus.

Meanwhile, after Crassus crossed over Euphrates, Abgar and Alchaudonius attended to him with their cavalry. Abgar, who was chosen as guide by Crassus, slyly seemed friendly to the Roman in order to help the Parthian king and convinced Crassus that Orodes was not preparing to resist him. As a result of the

Abgar's bad and perhaps treacherous advice to Crassus to turn towards Balık from Zeugma instead of marching down to the Euphrates, the Roman army left banks of the Euphrates rushed into the Mesopotamian Plains. Crassus, relying Abgar's words carelessly, marched through the plains of Mesopotamia, where the Parthians had all the advantages, including being familiar in the area and having effectively fighting horsemen. After a short time, Abgar and Alchaudonius left Crassus and returned to their country.

During the retreat from Carrhai, this time Crassus trusted Andromachus, who was leader of the Parthian fans in Carrhai and appointed him as a guide for his troops. Andromachus reported every detail about the Roman forces to Parthians on the one hand, and on the other hand, he misled the army to a wrong way in the marshy area and made them loose time until sunrise. As a result of Andromachus' driving the Army backwards and forwards and bringing to a swamp area full of ditches, the army ceased to be a disciplined military force, even Cassius had left his general that night. On the other hand, Andromachus got in return to his assistance to Parthians by being appointed as a Tyran by Orodes II.

It is to be understood that there had been many reasons preparing Crassus' campaign against the Parthians and his defeat at the battle of Carrhai. First of all, for the Romans this was the first combat experience against the Parthians and Crassus did not have sufficient military experience. Crassus was not informed well about the geography of the region and the political developments in relation with the Parthians. On the other hand, it is also understood that Crassus lacked of the ideal and the program about the campaign against Parthians. So, while choosing the Parthians for a campaign to provide him a fame and wealth bigger than those Pompeius obtained in Pontos and Caesar obtained in Gallia and on the other hand he underestimated the power of Parthians and intended to conquer Bactria and India.

Consequently, one of the biggest factors that caused the failure of Crassus against the Parthians should be regional powers. In any phases of the campaign Crassus had not get the support of the regional powers, who knew the region or rather he did not have any efforts to get it. Despite he was welcomed very well when he crossed over the Euphrates, he acted totally with a concern to build a fortune and did acts to attract their reaction such as allowing his troops to plunder the temples of the region. Again, he lost an ally like the Armenian King Artavasdes, a very important regional power and who knew the region very well who could be very helpful, by refusing their offer for assistance and using the mountainous terrain where the Parthian cavalry could not use easily. The Roman armies consistently preferred the desert every time because of the misleading guides instead of choosing the mountainous terrain where the Parthian cavalry would fail. After all, the attitude of the regional powers had been one of the main reasons for the failure of Roman Campaign against the Parthians and heavy defeat in Carrhai.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

- APPIANOS, *Bellum Civile*, The Civil Wars, Translator J. Carter (Penguins Classics), London 1996.
- APPIANOS, *Historia Romana*, Ed. H. White, (Loeb), London 1955.
- CASSIUS DIO, *Romaika*, Ed. E. Cary, (Loeb), London 1954.
- CICERO, M. T., *ad. Att.*, *Epistulae ad Atticum*, Ed. E. O. Winstedt, (Loeb), London 1952.
- CICERO, M. T., *Dom. Oratio de Domo sua da pontifices*, The Speech Concerning His House Delivered before the College of Pontiffs. With an Translation by N. H. Watts, (Loeb), London, New York 1923.
- FLORUS, L. A., *Epitoma De Tito Livio Bellorum Omnium Annorum DCC Libri II*. The Two Books of the Epitome, Extracted from Titus Livius of All the Wars of Seven Hundred Years, Çev. E. S. Foster, London 1929.
- PLUTARKHOS, *Plutarch's Lives*. with an English Translation by Bernadotte Perrin. Cambridge, MA. Harvard University Press, William Heinemann Ltd., Vol, 3, London 1916.
- FRONTINUS, S. I., *Strategemata*, The Strategems and the Aqueducts of Rome, with an English Translation by C. E. Bennett, Harvard University Press (Loeb), London 1925.
- STRABON, *Geographika*, Ed. H. L. Jones (Loeb), London 1949.
- PATERCULUS, V., *Historiae Romana*, Ed. F. W. Shipley, (Loeb), London 1992.

Modern Literatür

- ARNAUD, Pascal (1987). 'Les Guerres des Parthes et de L'Armenie Dans la Premiere Moitie du Premier Siecle av. n.e.: Problems de Chronologie et D'Extension Territoriale (95 BC - 70 BC),' *Mesopotamia*, 22: 129-145.
- ARNAUD, Pascal (1998). "Les Guerres Partiques De Gabinius et De Carssus et La Politique Occidentale Des Parthes Arsacşdes Entre 70 et 53 av. J. C.", *Electrum*, 2: 13-34.
- BADIAN, Ernst (1959). "Sulla's Cilician Command", *Athenaeum*, 37: 279-303.
- DABROWA, Edward (1983). *La Politique De L'État Parthe À L'égard De Rome-D'Artban II À Vologése I (Ca 11-Ca 79 De N.E.) Et Les Facteurs Qui La Conditionneaient*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- DEBEVOISE, Neilson Carel, (1968), *A Political History of Parthia*, Chicago: The University of Chicago Press.

- DOBIAŠ, Josef (1931). “Les Premiers Rapports Des Romains Avec Les Parthes Et L'Occupation De La Syrie”, *Archiv Orientální*, 3: 215-256.
- EDWELL, Peter M. (2008). *Between Rome and Persia: the middle Euphrates, Mesopotamia, and Palmyra under Roman Control*, London: Routledge.
- ENGELS, David (2008). “Cicéron comme proconsul en Cilicie et la guerre contre les Parthes”, *Revue belge de philologie et d'histoire*, 86/1 : 23-45.
- GÜNALTAY, Şemseddin (1987). *Romalılar Zamanında Kapadokya, Pont ve Artaksiad Krallıkları*, Yakın Şark IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- KAYA, Mehmet Ali (1999). “Parthlar (=Arsaklar) Ve İ.Ö. I. Yüzyılın İlk Yarısında Parth-Roma İlişkileri”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir: BETA Basım Yayın, İstanbul, s. 407-425.
- KAYA, Mehmet Ali (2004). “Romalılar, Parthlar ve Armenia Krallığı (İ.Ö. 96-İ.S. 4)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 19/1: 73-86.
- KAYA, Mehmet Ali (2005). *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, İzmir: İlya Yay.
- KEAVENEY, Arthur (1982). “The King and the War-Lords: Romano-Parthian Relations Circa 64-53 B.C.”, *The American Journal of Philology*, 103/4: 412-428.
- LEROUGE, Charlotte (2007). *L'image des Parthes dans le monde gréco-romain, Du Ier siècle av. J.C. Jusqu'à la fin du Haut-Empire romain*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- LIEBMANN-FRANKFORT, Thérèse (1969). *La Frontière Orientale Dans La Politique Extérieure De La République Romaine, Depuis Le Traité d'Apamée jusqu'à la fin des conquêtes asiatiques de Pompée (189/188-63)*, Bruxelles: Palais des Académies.
- MAGIE, David (1950). *Roman Rule in Asia Minor I-II*, Princeton: Princeton University Press.
- MOMMSEN, Théodore (1869). *Histoire Romaine*, Paris: Librairie A. Franck.
- MUTAFIAN, Claude (1988). *La Cilicie au Carrefour des Empires I-II*, Paris: Les Belles Lettres.
- OMAN, Chadwick (1902). *Seven Roman Statesmen of The Later Republic, The Gracchi, Sulla, Crassus, Cato, Pompey, Caesar*, London: Edward Arnold.
- PIGANIOL, André (1930). *La Conquête Romaine*, Paris: Presses Universitaires de France.
- RAWLINSON, M. A. George (1988). *Altıncı Büyük Doğu Hakanlığı: Parth İlhlanlığı*, çev. S. Ülker, İstanbul.

- REGLING, Kurt (1907). "Crassus Partherkrieg", *Klio*, 7: 357-394.
- REY-COQUAIS, Jean-Paul (1978). "Syrie Romaine De Pompée À Dioclétien", *The Journal of Roman Studies*, 68: 44-73.
- SAINT-MARTIN, M. Jean. (1850). *Fragments D'Une Histoire Des Arsacides*, Paris: Imprimerie Nation
- SHERWIN-WHITE, Adrian Nicholas (1984). *Roman foreign policy in the East (168 B.C. to A.D. 1)*, London: Duckworth.
- SIMPSON, Adelaide D. (1938). "The Departure of Crassus for Parthia", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 69, s.532-541.
- STARK, Freya (1969). *Rome on the Euphrates; the story of a frontier*, London: John Murray.
- SULLIVAN, Richard D. (1990). *Near Eastern Royalty and Rome, 100-30 B.C.*, London: University of Toronto Press.
- SYME, Ronald (1995). *Anatolica Studies in Strabo*, Oxford: Clarendon Press.
- TARN, William Woodthorpe (1932). "Parthia", *Cambridge Ancient History*, 9, s.602-613.
- TIMPE, Dieter (1962). "Die Bedeutung der Schlacht bei Carrhae", *Museum Helveticum*, 19: 104-129.
- WARNER, Rex (1972). *Fall of the Roman Republic: Six Lives by Plutarch, Marius, Sulla, Crassus, Pompey, Caesar, Cicero*, Harmondsworth: Penguin Books.
- WILL, Edouard (1982). *Histoire politique du monde hellénistique. Tome 2: Des avènements d'Antiochos III et de Philippe V à la fin des Lagides*, Nancy: Presses universitaires de Nancy.
- WOLSKI, Jozef (1977). "Les Parthes Et La Syrie", *Acta Iranica*, 5: 395-417.
- YILDIRIM, Ercüment (2012). "Roma-Parth Mücadelesinde Fırat Nehri'nin Jeopolitik Önemi", *Tarihin Peşinde*, 7: 45-64.
- YILDIRIM, Ercüment (2013). "Carrhae Yenilgisi ve Roma'nın Doğu Politikasına Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29: 261-272.
- ZIEGLER, Karl Heinz (1964). *Die Beziehungen zwischen Rome und dem Partherreich*. Wiesbaden: Ein Beitrag zur. Geschichte des Völkerrechts.